

Inverkan på identiteten i en global värld -

Hur påverkas svenska diplomaters identitet av sitt yrke?

Abstract

How is the identity of Swedish diplomats affected by living a very international life, regularly moving from one place to another, while their main task is to represent Sweden at all times? How does the national identity relate to the professional and the international identity and what role does the context play in this process? These are the questions asked in this thesis. By interviewing 39 Swedish diplomats and by comparing the responses of the interviews and the theories applied, this thesis will show that it is the context, rather than the time spent abroad that changes their identities and not the least their perspectives of the world. The theories concern intersectional identities, nationalism, context and globalisation. It is from the point of view that identities are constructed and therefore changeable.

The diplomats gain a greater awareness of their Swedish identity, wider and deeper perspectives of what it means to be Swedish, but also the advantages that other cultures have to offer. Diplomats all have non-territorial (including a fellowship with colleagues in the international diplomatic corps) and territorial identities, but they rarely contest each other since they are parallel and are changeable in a dynamic process depending on the situation and location.

Nyckelord: diplomater, nationell, överlappande identiteter, kontext, globalisering

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte och frågeställningar.....	1
1.1.1	Avgränsningar	2
1.2	Metod och material.....	3
1.2.1	Tillförlitlighet	5
1.2.2	Anonymitet.....	5
1.2.3	Disposition	6
2	Teori	7
2.1	Överlappande identiteter	7
2.2	Nationell identitet.....	8
2.3	Kontexten i en diaspora.....	10
2.4	Identiteter i globaliserings spår	10
2.5	Kultur och svenskhet.....	12
2.6	Det diplomatiska uppdraget	13
3	Diplomaters identiteter	15
3.1	Privatlivet	15
3.1.1	Språk och skolgång	16
3.2	Professionell identitet.....	17
3.3	Synen på Sverige, svenskar och svenskhet	19
3.3.1	Mer eller mindre svensk?	19
3.3.2	Med perspektiv på Sverige.....	21
3.4	Globalisering	23
3.4.1	Umgänget	25
4	Sammanfattande diskussion	28
5	Referenser	30
6	Appendix	33

1 Inledning

”Diplomati är användandet av intelligens och takt i hanteringen av de officiella förbindelserna mellan självständiga staters regeringar” (Satow 1958). Diplomaterna i dessa staters tjänst finns överallt, från Köpenhamn till Maputo till Kuala Lumpur. För att utföra sitt jobb som budbärare, rapportörer, förhandlare och främjare av det egna landet måste de med jämna mellanrum flytta till ett nytt land och leva och arbeta där några år. Det betyder för diplomaten och dennes familj med andra ord ett internationellt liv med ständigt nya människor, kulturer och upplevelser. Självt har jag haft möjligheten att under en period praktisera på svenska ambassaden i Slovakien och få ta en titt in i en värld som få är förunnad. Att till exempel få sitta på utrikesministeriet bland diplomater från andra länder och lyssna när utrikesministern uppdaterar oss om Slovakiens ståndpunkter i FN:s säkerhetsråd tillhör inte min vardag i vanliga fall. Tanken på att undersöka hur ett liv som diplomat påverkar individens identitet när denne lever ett ”globalt liv” föddes under den här tiden. Blir man mer svensk eller mer av en global medborgare som känner sig hemma överallt?

Ett stort tack till alla diplomater som har varit villiga att ställa upp och dela med sig av sig själva och sina upplevelser och därmed möjliggjort denna undersökning. Det har även varit ett stort nöje för mig personligen att få ta del av historier och insikter som dessa intressanta människor fått i samband sina spännande liv. Precis som många av dem har fått nya perspektiv på livet har de gett mig nya perspektiv att fundera utifrån.

1.1 Syfte och frågeställningar

Hur bör diplomater förhandla med diplomater från andra kulturer? Vilken roll spelar diplomati i politiken? Om dessa frågor och många andra kring diplomati i allmänhet finns det redan mycket skrivet men desto mindre litteratur finns det om vad som händer med svenska diplomaters identitet när de ger sig ut i världen (jmf. Petersson 2003:40). Diplomatycket är omgärdat av omständigheter som skiljer sig från de flesta andra yrken eftersom utövarna i princip har hela världen som sin arbetsplats. Syftet med denna undersökning är att utifrån den övergripande frågan om *hur diplomaters identiteter påverkas av att leva internationellt* försöka besvara följande frågor:

- Hur påverkas svenska diplomaters identitet av deras internationella yrke och liv?
- Hur förhåller sig den nationella identiteten i relation till den professionella och den internationella?
- Förändras identiteten över tid och vilken roll spelar omständigheterna?

Genom att göra detta vill jag även börja fylla ut det gap i ämnet som tycks finnas och inspirera till ytterligare fördjupning av detsamma. Jag har inga ambitioner att generalisera de svar jag kommer fram till. Istället är min avsikt och förhoppning att kunna bidra till att öka förståelsen för den diplomatiska världens möjliga inverkan på individers identiteter sett ur olika perspektiv samt hur dessa överlappar varandra (jmf. Petersson 2003:42f). Dessutom kan det vara av intresse att föra fram eventuella tendenser som kan urskiljas bland de totalt 39 diplomater som jag har intervjuat. Därjämte se om den nationella identiteten har förändrats över tid mellan de som har varit diplomater under en längre period och de som inte varit ute lika länge samt om det finns någon skillnad mellan hur män och kvinnor upplever det. Resultaten av denna undersökning om svenska diplomaters identitet borde vara möjliga att jämföra med resultaten från antingen motsvarande undersökningar av diplomater från andra länder eller en undersökning bland andra utlandssvenskar. Detta för att belysa likheter och olikheter.

1.1.1 Avgränsningar

Jag har valt att fokusera på svenska ambassaddiplomater som fått sina huvudsakliga erfarenheter i samband med olika uppdrag på beskickningar, istället för andra typer av utlandssvenskar och diplomater. Detta för att få en så enhetlig grupp som möjligt. Arbetsuppgifterna på de enskilda ambassaderna varierar beroende på vilket land det gäller. I vissa länder dominerar det politiska skeendet medan det i andra är kommersiella intressen, utvecklingssamarbetet eller skyddet av svenska medborgare som står i centrum (Örn 2002:69). Exempelvis har Sida-tjänstemän blivit ambassadörer i ett antal huvudmottagarländer av svenskt bistånd (ibid. 2002:74f). Eftersom levnadsvillkoren, arbetsmiljön och arbetsuppgifterna är så pass lika är deras deltagande i denna studie av samma värde som exempelvis politiskt involverade diplomater är. Den svenska diplomatkåren är dock en relativt väl avgränsad grupp av människor som alla har svenskt medborgarskap, levt i Sverige och därmed har en förförståelse för vad ”svenskhet” och Sverige är samt hur andra nationstillhörigheter kan uppfattas.

1.2 Metod och material

För att undersöka hur diplomater kan uppleva och resonera kring sin egen identitet som diplomat, som tycks vara relativt outforskat område i Sverige, är den kvalitativa samtalsintervjun en lämplig metod eftersom denna ger möjlighet för att få kunskap om personernas föreställningar och erfarenheter. För att kunna besvara frågeställningarna har jag genomfört fem samtalsintervjuer med svenska diplomater varav en via telefon. Intervjumetoden har gjort det möjligt för dem att fritt uttrycka sig utifrån ett antal semistrukturerade frågeställningar (jmf. Petersson 2003:44). Första intervjun fungerade delvis som en pilotintervju där jag efteråt frågade diplomaten i fråga om frågeställningarna varit rimliga och relevanta samtidigt som jag själv upplevde att vissa planerade frågor inte visat sig intressanta eller lämpliga i intervjusituationen (ibid.:45). För att komplettera samtalsintervjuerna och för att få ett bredare underlag har jag utifrån de inledande samtalsintervjuerna minskat antalet frågor något och sedan skickat ut dessa till alla svenska ambassader utom den jag själv praktiserat på. Även om dessa intervjuer inte har varit i samtalsform där jag och diplomaterna i direkt anslutning kunnat ställa frågor kring eventuella oklarheter, har det hela tiden funnits möjlighet att framföra dem via mail. Flera av de skrivna frågorna och begrepp som "identitet" i olika varianter, "svenskheter" etc. har jag låtit vara ganska öppna för att de intervjuade själva skulle kunna tolka och besvara på det sätt som de själva känner är mest relevant (Esaiasson 2003:279, 281). Till exempel kan det finnas karakteristiska och/eller traditioner som brukar förknippas med vad det är att vara svensk. Vad som dock är intressant här är hur diplomaterna själva känner och vad som är viktigt för dem. Frågorna har på så sätt gett upphov till olika typer av svar som reflekterar de olika aspekter av begreppen som finns bland de intervjuade samt den mångsidighet som finns i identitetsformandet. Intervjufrågorna finns bifogade som appendix.

Urvalet av intervjupersoner har främst baserats på tillgängligheten, vilken varit något begränsad av resursskäl (exempelvis avstånd). Fyra av intervjuerna genomförde jag genom personligt besök och den femte via telefon. För att göra det relativt få samtalsintervjuerna så representativa som möjligt för diplomatkåren har jag i möjligaste mån sökt att fördela dem mellan diplomater med något mindre erfarenhet och sådana med lång erfarenhet. Denna uppdelning av erfarenhet möjliggör även en undersökning hur formandet av diplomaters identitet eventuellt förändras över tid. Därtill har jag intervjuat ungefär lika många kvinnor som män, två kvinnor och tre män, för att se om det finns några skillnader i hur könen påverkas. Vad gäller mailintervjuerna har jag som nämnt tidigare, skickat ut frågorna till alla svenska ambassader och därmed inte haft någon möjlighet att välja ut vilka som skulle svara. Dock har detta lett till ett bredare urval av diplomater samt fler perspektiv på frågorna. Av de diplomater som intervjuades via mail var 15 män och 19 kvinnor. Det är således 18 män och 21 kvinnor, totalt 39 personer, som har deltagit i den här undersökningen. Kön fördelningen är med

andra ord ganska jämn. Fortsättningsvis kommer både samtalsintervjuerna och mailintervjuerna att enbart kallas intervjuer. Enligt en uppdelning av antal år som diplomat (inkluderar stationeringar i Sverige) i kategorierna 0-5 år, 6-15 år och 16-30 och där över, har använts när jag undersökt huruvida det finns några tydliga tendenser beroende på antalet år som diplomat. Fördelningen av kategorierna är bland kvinnorna ganska jämn medan det bland männen finns en majoritet i den senare kategorin där de som svarat har varit diplomater under stort antal år. Sju män och åtta kvinnor är eller har varit ambassadör eller fungerat som ställföreträdare. Övriga har därmed haft lägre positioner. Förutom två har samtidigt diplomater vuxit upp i Sverige vilket ger dem en klar förankring i det svenska samhället.

Även om de yttre ramarna är fastställda i en kollektiv identitet både som svenskar och diplomater, skiljer individerna inom gruppen sig åt. Genom att jämföra de svar som de berörda utrikestjänstemännen har gett på varje enskild fråga, kommer jag att lyfta fram de svar som kanske skiljer sig mest från mängden men även exemplifiera de gemensamma dragen i de tillfrågades uttalanden med hjälp av citat och/eller återge deras egna exempel.

Utöver detta har även sekundärkällor som litteratur som behandlar identitet, nationalism och globaliseringens möjliga effekter på människor använts och fått utgöra de teoretiska utgångspunkterna. Diskussionerna kring dessa avser ge en förståelse för de möjligheter och de kontexter som diplomater har att forma sin identitet utifrån. Källorna till litteraturen har valts utifrån deras relevans och jag har funnit dem genom att söka på begrepp som "identitet", "intersektionalitet", "nationalism" och "globalisering" i främst Lunds universitets biblioteks databas, LOVISA. Att finna material om diplomaters identitet har varit mycket svårt vilket antyder att området inte undersökts särskilt mycket. Dock har jag försökt använda den litteratur som finns angående diplomater, genom att söka på begreppen diplomater och diplomati och sedan kombinerat detta med övrig teoretisk litteratur. Torsten Örn är speciellt framträdande, både som intervjuad och för sin kunskap om diplomati och det liv som det innebär, vilket utmynnat i en bok. Därtill har information hämtats direkt från en UD-tjänsteman om gällande riktlinjer hur ofta diplomater bör förflyttas. Jag har även tagit del av den information som finns att tillgå via den svenska regeringens hemsida som rimligen bör ses som en tillförlitlig källa.

Uppsatsen är av kvalitativ karaktär och är teorianvändande (Esaiasson et al 2003:233). Teorierna redovisas i teoriavsnittet nedan. Då identiteter inte går att särskilja eftersom de överlappar försöker jag visa på hur de förhåller sig till varandra. Det handlar främst om den privata, den professionella och de territoriella identiteterna. Dessa löper parallellt med varandra och det vore vanskligt att ta sig an uppgiften att avgöra vilken identitet som är viktigast. Med utgångspunkt i teorierna kring olika aspekter och typer av identiteter analyserar jag diplomaternas uttalanden för att besvara frågan om hur deras identiteter påverkas av den livsstil/kontext det innebär att ha det yrke de har.

Efter en fem månader lång praktikplats på svenska ambassaden i Bratislava, Slovakien, har jag fått en viss insyn och förståelse för hur diplomaters arbetsliv *kan* te sig. Det innefattar att jag sett en del av det nätverkande som är så viktigt

inom diplomatin: arbetsluncher, mottagningar, firande av högtidsdagar, kontakter med politiker och affärsmän, spridande av information både på själva ambassaden och utanför i möte med människor, närvaro vid olika kulturella tillställningar (om poesi, litteratur, film etc.), för att nämna några exempel. Jag kan inte erinra mig om att tidigare ätit så mycket typisk svensk mat som under praktiken på ambassaden och inte heller har jag tidigare fått träffa och umgås med så många internationella människor. Den här upplevelsen har underlättat bakgrundsarbetet till intervjuerna men också gett mig en ganska positivt syn på diplomatyrket (jmf. Petersson 2003:38f).

1.2.1 Tillförlitlighet

Intervjumetoden är i likhet med andra metoder inte problemfri. Då den främsta källan till material är diplomaternas svar i intervjuerna, är det viktigt att förhålla sig till vissa aspekter som skulle kunna vara problematiska. Tillförlitligheten kan dock anses hög eftersom materialet är hämtat direkt från diplomaternas egna beskrivningar av hur de upplever sin identitet. Samtidigt kan det därmed också finnas en viss risk att en del av intervjupersonerna i egenskap av diplomater har svarat något förbehållsamt då deras yrkesverksamhet baseras på professionalism och lojalitet gentemot svenska intressen och Sverige och svaren kan därmed vara något tendensiösa (Esaiasson et al. 2003:311). Dock har jag till övervägande del uppfattat majoriteten av svaren som att intervjupersonerna har försökt vara så öppna och ärliga som möjligt. Möjligheten till anonymitet kan också ha avhjälpt problemet något. Även om många svar som getts på de frågor som skickats via mail har varit relativt korta har de i de flesta fall varit kärnfulla och ibland kryddade med personliga exempel. Vissa tendenser kan urskiljas bland svaren men samtidigt har en del diplomater svarat på helt olika sätt och med olika motiveringar (jmf. Petersson 2003:42). Samtliga intervjuade diplomater, de jag talat med personligen och de jag har haft mailkontakt med, har jag upplevt som tillmötesgående, intresserade och villiga att hjälpa mig som student.

1.2.2 Anonymitet

Av dem jag har intervjuat personligen har alla medgivit rätten för mig att fritt använda deras namn och citat till uppsatsen. Däremot har nio av dem som besvarat frågor via mail bett att få vara anonyma och står därmed inte utsatta med namn bland referenserna. Övriga har i stort sett gett fritt spelrum för mig att använda deras namn och även citera dem. Några har bett att först få ta del av de avsnitt där de kommer att citeras. De gånger anonymitet begärts har jag tagit bort detaljer som skulle kunna verka avslöjande samt att generaliserat uttalandet och inte uppgett någon källa. Jag anser inte att detta har orsakat några större implikationer för arbetet i stort eftersom informationen inte är beroende av någon specifik diplomat och därför ändå kunnat tillgodogöras.

1.2.3 Disposition

Inledningsvis kommer jag i kapitel två att gå igenom de relevanta teorierna kring identitetsskapande och då främst överlappande identitet, men också ta upp vilken roll nationalismen har och hur den kan definieras samt den kontext som formar en diaspora. Detta följs av ett stycke om den roll som globaliseringen har i den identitetsformande processen. Avsnittet avslutas med en kort beskrivning av de uppgifter som en ambassad har i ett land och några av de riktlinjer som diplomater har att följa.

I kapitel tre redogörs och sammanfattas materialet från intervjuerna. Det analyseras sedan utifrån de teoretiska perspektiven. I det fjärde och avslutande kapitlet sammanfattas, diskuteras och besvaras de inledande frågeställningarna om hur svenska diplomater identitetsmässigt påverkas av sitt arbete och sin livsstil.

2 Teori

Den här undersökningen av hur svenska diplomaters identitet påverkas av deras internationella liv tar sin utgång i att identiteter är konstruerade och formade i relation till omgivningen och ”de andra”. Efter att ha klargjort den teoretiska ansatsen som fokuserar på identitetsskapande, överlappande identiteter, nationalism och globalisering, beskrivs den kontext, inklusive formella och informella punkter och regler som gäller för svenska diplomater och som därigenom påverkar identitetsformandet.

2.1 Överlappande identiteter

Identiteter är något som skapas, formas och omformas genom olika sociala relationer och under olika omständigheter (Calhoun 1994:20). Detta formande och omformande fortgår kontinuerligt i varje människas liv. Det går inte att skilja på mikro- och makronivån i identitetsskapande även om det oftast finns en uppdelning i den teoretiska diskussionen om självidentiteter och kollektiva identiteter och där självidentiteten kan tyckas stå i centrum för de olika identiteterna (Mennell 1994:175, 179f). Den symboliska interaktionsteorin som bland annat George Herbert Mead framför, går ut på att ”jaget formas i en reflexiv process, där vår uppfattning av hur andra uppfattar oss spelar en avgörande roll. På så sätt framgår det att självbilden och grupp bilden är tätt sammanlänkade (ibid.:179f). Detta är en konstruktivistisk syn som ofta brukar förstås som ett synsätt som betonar identiteters föränderlighet och deras kontextuella, relationsmässiga och instrumentella funktion (www.ep.liu.se 2006-11-20).

Habitus är hur människor uppför sig, vad de tycker och tänker inom specifika grupperingar och som uppfattas som naturliga (Mennell 1994:177). Det är nära förknippat med ”identitet”. Den här identifikationen består alltid av multiidentiteter, alltså att ”människor tillhör grupper inom grupper inom grupper”. Identiteter överlappar varandra och är invävda i en persons habitus. Till exempel kan någon vara ”född i Yorkshire, engelsk, europé och även vara sammanflätad i ett världsomspännande nätverk av akademiker” (ibid.). Att tillhöra olika grupper, exempelvis kön, ålder eller nation, är att ha olika sociala och ekonomiska lägen (Yuval-Davis 2006:198). Dessa tillhör dock inte bara olika kategorier av sociala lägen, utan har också ”en viss position längs med en maktaxel, högre eller lägre än andra sådana kategorier” eftersom de inte kan befinna sig på samma plats samtidigt (ibid.). Eftersom identiteter överlappar varandra är det av ”avgörande betydelse att ha ett intersektionellt tillvägagångssätt” när man studerar dessa sociala lägen och relationen dem emellan (ibid.:200). Intersektionalitet fokuserar

på skärningspunkten mellan olika samhällsliga maktordningar som baseras på genus, etnicitet, nationalitet, sexualitet, klass och ras (www.genus.se 2006-12-11). Begreppet sätter sökarljuset på hur olika maktordningar samverkar. I likhet med flera andra begrepp som börjar med *inter* - intertextualitet, intermedialitet, interferens, interaktion - handlar det om något annat och mer än att bara lägga den ena komponenten till den andra. Poängen är att de inte kan isoleras från varandra utan att något väsentligt går förlorat. Olika maktordningar konstruerar varandra ömsesidigt. De kan försvaga eller förstärka varandra, komplettera eller konkurrera med varandra. Det handlar om ett komplext och dynamiskt samspel (ibid.). Identiteten är alltså flerskiktad och det innebär att vi ständigt rangordnar våra identiteter (Gidlund 1993:21). Det är dock inte möjligt att separera dem och enbart fokusera på en identitet i taget då flera interagerar samtidigt (de los Reyes 2005:9f, Yuval-Davis 2006:200). Det är inte nödvändigtvis problematiskt, att individer är bärare av flera olika identiteter samtidigt, eftersom de oftast inte står i konflikt med varandra (Johansson et al 1993:14f). Genom att göra en intersektionell analys länkas olika analysnivåer samman. Nira Yuval-Davis menar att det är viktigt att skilja på att "tillhöra" och identitetspolitik ("politics of belonging") som hon menar är två skilda saker. Tillhörighet handlar om känslomässig anknytning och om att känna sig "hemma" och den har en benägenhet att ses som naturlig. Det är först när tillhörigheten på något sätt hotas som den artikuleras och politiseras. Den politiserade tillhörigheten utgörs av politiska projekt som har till syfte att "konstruera tillhörighet på särskilt sätt till särskilda kollektiv" (Yuval-Davis 2006:197). Det är alltså under sådana omständigheter som det blir "nödvändigt att "välja" vilken identitet som skall styra handlandet" (Erlingsson 1999:48). Det är alltså de konkreta omständigheterna som avgör vilken kombination av kollektiva gemenskaper som blir relevant för individer och de personer de interagerar med (Smith 1996:196). Identiteten kan alltså konstrueras och är därmed föränderlig men också möjlig att manipulera, vilket vissa diplomater till exempel gör när de aktivt stimulerar sina barns svenska identitet. Därtill kan man i viss mån också välja vad vi identifierar oss med (Erlingsson 1999:48).

Att se identiteten som konstruerad står i kontrast till primordialism/essensialism som ser identiteter som medfödda och oföränderliga. Nationaliteten är medfödd och har alltid funnits (Özkirimli 2000:64; Gidlund & Sörlind 1991). Det deterministiska synsättet dominerade fram till 1960-talet. Numera menar flertalet forskare att territoriella identiteter är sociala konstruktioner och därför bör ses som föränderliga (Idvall & Salomonsson, 1997).

2.2 Nationell identitet

För över sjuttio år sedan förklarade realisten Reinhold Niebauer att nationen var "den mest absoluta av alla mänskliga sammanslutningar" (1932:83). De minsta gemensamma nämnarna i dagens debatt kring nationsskapet är ursprung, kultur och normativt beteende som tecken på att man tillhör nationen (Yuval-Davis

2006:207). Benedict Andersons teori om nationalitet och nationalism, kallad "föreställd gemenskap", har ofta använts i diskussioner kring nationen. Anderson menar att "den är föreställd eftersom medlemmarna av även den minsta nation aldrig kommer att känna, träffa eller ens höra talas om mer än en minoritet av övriga medlemmar, och ändå lever i vars och ens medvetande bilden av deras gemenskap" (Anderson 1991:21). Den nationella identiteten skapas i princip på samma sätt som andra kollektiva identiteter, här med den norska antropologen Fredrik Barths ord. I sin sociala interaktionsmodell menar han att

grupper tenderar att definiera sig själva inte genom att referera till sina egna karakteristika utan genom uteslutning, det vill säga, genom jämförelse med "främlingar". Det innebär att det inte kan finnas någon bestämd "karaktär" eller "essens" för gruppen; gränserna för identiteter varierar i enlighet med uppfattningen som individerna som formerar gruppen har

(Barth citerad i Özkirimli 2000:71). Nationalitet är därmed också en av de identiteter som är konstruerade. Uppfattningen av ens nationella identitet kan variera allt från xenofobi till en vag känsla av identitet som härleds till att man är född på en viss plats (Smith 1996:196). Till skillnad från medborgarskapet som staten tilldelar individen, utvecklas den nationella identiteten med dess kulturella värderingar och normer och är djupt rotad i hela socialiseringsprocessen (Smith 1996:196). Michael Billig menar att nationen och nationalismen reproduceras dagligen även då nationen inte är utsatt för ett yttre hot av något slag (1995:7). Han använder den till vardags ständigt närvarande amerikanska flaggan i USA som ett exempel på hur nationen "flaggas" dagligen och därmed reproduceras (ibid.:39). Det sker omedvetet och påverkar och stärker den nationella identiteten. Denna normaliserade nationalism kallar Billig för "banal nationalism" (ibid.:7). I arbetet på en svensk ambassad är Sverige och svenska symboler ständigt närvarande som en naturlig del, både som en del av inredningen och en del i själva arbetet, vilket alltså enligt Billig skulle kunna ses som banal nationalism.

Varför är den nationella identiteten fortfarande så aktuell trots globaliseringen? Den nationella tillhörigheten är ett av dessa särskilda kollektiv som framträder när de utsätts för tryck utifrån. Tydligast framstår skillnaderna mellan "vi och dom" vid konfliktsituationer i internationella sammanhang (Billig 1995:44). Yuval-Davis formulerar en regel som säger att "de känslomässiga komponenterna av hur människors konstruktioner av dem själva och deras identiteter blir mer centrala ju mer hotade de blir" (Yuval-Davis 2006:202). En nations existens har oftast varit beroende av kampen i den internationella sfären "för att antingen bevara eller expandera dess gemensamma språk, territorium, ekonomi och kultur" (Brucan 1978:20). Sverige är dock inte i akut behov av att försvara sig av rädsla för att förlora territorium. Inte heller finns det någon ambition att göra det svenska språket till ett världsspråk. Däremot ligger det i nationens intresse att främja Sverige ur bland annat ekonomiska och kulturella perspektiv. Därför har regeringen ålagt diplomater att främja dessa intressen.

2.3 Kontexten i en diaspora

Det finns vissa grundläggande likheter mellan personer i diaspora och diplomater eftersom båda grupper lever och verkar i utland men har sin egentliga bas i hemlandet. En diaspora handlar inte om tillfälligt resande utan snarare i grunden om att "slå sig till ro, om att slå rot 'någon annanstans'" (Brah 1996:182). Därtill handlar det inte enbart om *vem* som gör resan utan även *när*, *hur* och *under vilka omständigheter* den görs (ibid.). Detta är samma frågeställningar som gör frågan om just diplomaters resande och framför allt livet utanför deras eget land intressant. Diplomaters roll är att i vuxen ålder företräda sitt land utomlands, således måste de i det här fallet ha sin grund i och lojalitet till Sverige samtidigt som omständigheterna kräver att de har en dynamisk identitet som möjliggör anpassningar till helt nya människor, länder och kulturer.

Konceptet diaspora "refererar till *multi-lokaliseringen* inom och tvärs över territoriella, kulturella och psykologiska gränser" (Brah 1996:197). Den territoriella identiteten är hos en diaspora tudelad, den är både lokal och global samtidigt. Diasporor omfattar ett nätverk av transnationella identifikationer av både det föreställda samhället (i det här fallet den svenska nationen) och det som de stöter på till vardags (ibid.:196). Bara för att man lever i en diaspora betyder det inte att man inte har några rötter, utan forandet av en diasporas identitet är pluralistisk och i ständig process (ibid.:197). Även Brah har en uppfattning om nationell identitet som konstruerad, i ständig förändring och överlappande tillsammans med andra identiteter, inte minst de territoriella. Det betyder dock inte att diasporor inte vaktar sina gränser eller att de inte i likhet med andra kollektiva grupperingar skyddar vad de anser vara deras. Deras identitet formas med andra ord i relation till övriga som "hotar" den identiteten. Även om dessa gränser är osynliga för blotta ögat har de implikationer för identitetspolitiken (ibid.:198). "Exil är barnkammaren för nationalitet" (Acton 1956:156). Detta tyder på att djupt engagemang i "dom andras" land skapar djup nationell medvetenhet och tillgivenhet, vilket många immigranter, utbytesstudenter, turister och diplomater är överens om (Scholte 1996:42). Genom förståelse för den kontext människor i diaspora lever i och hur den påverkar deras identitet, kan man till viss del även förstå hur motsvarande kontext påverkar diplomater.

2.4 Identiteter i globaliserings spår

Den pågående globaliseringsprocessen påverkar olika aspekter av samhället och den nationella identiteten är inget undantag. Dess roll som den främsta kollektiva identiteten är inte längre självklar i alltmer globaliserad värld. Gränserna för nationaliteten suddas ut i kanterna när utbytet av exempelvis språk och traditioner,

som tidigare ansetts unika och specifika för den enskilda nationen, ökar (Scholte 2005:225, 229). Andra aspekter av den egna identiteten och av gruppidentiteter, såsom kön, ras, ålder, sexuell läggning, religiös tillhörighet, klass etc., utgör numera tillsammans med nationalitet en hybrid av identiteter. Ytterligare exempel på den hybriditet av identiteter som en person kan ha, är en blandning av mikronationalitet, statsnationaliteter, regionala identiteter och globala diasporor. (Scholte 2005:252) Detta innebär att man även kan ingå i exempelvis en region med andra hela nationer som EU, eller enbart delar av dem som man själv ingår i. Som svensk boende i Skåne skulle man i vissa avseenden kunna ha mer gemensamt med danskar på andra sidan sundet än med dem som lever i Kiruna och därmed ha en identitet kopplad till Öresundsregionen (ibid.:226). Den nationella identiteten är dock på intet sätt på väg att försvinna. På samma gång som skillnaderna suddas ut något i samband med global handel och global media etc., skapar detta också en större medvetenhet om likheterna inom nationen och inte minst olikheterna i relation till andra nationer (ibid.:230f). Globaliseringen inte är entydigt ”god” eller ”ond”, vilket också avspeglas i hur och varför olika identiteter ställs mot varandra. Den nationella identiteten kan ses som försvagad i relation till övriga, ”nya” identiteter varav vissa är icketerritoriella och vissa består av andra varianter av territoriella identiteter som tydliggörs och skapas med hjälp av globaliseringen. På samma gång blir den nationella identiteten allt viktigare för många människor eftersom man numera i allt större utsträckning möter ”dom andra” på den internationella arenan vilket klargör skillnaderna mellan vi och dom, vilket i sin tur ofta stärker den egna identiteten (ibid.:226). Samtidigt sker en hybridisering av den nationella identiteten och andra identiteter där dessa finns parallellt med varandra. Människor har därför idag olika territoriella identiteter men den regionala och globala identiteten får samtidigt stå tillbaka för den nationella identiteten eftersom den i regel är starkast (Mennell 1994:178).

Det finns inte längre några ”naturliga gränser” som följd av de ökade möjligheterna att fysiskt och/eller mentalt resa vart som helst i världen, även om de flesta i praktiken inte rör sig i vidare cirklar än den närmaste omgivningen (Bauman 1998:77). Dock stannar man sällan längre än att man bara kan ses som en gäst, till skillnad från diplomater som hinner stanna på varje plats åtminstone ett par år och därmed skaffa sig en vardag på dessa platser. En variant på ett citat som ursprungligen hänsyftar på Gud är ”we indeed live in a strange circle whose centre is everywhere, and the circumference nowhere” (citerat i Bauman 1998:77f). Det citatet är talande för den inverkan globaliseringen har på människor. Globaliseringen i ett brett perspektiv skulle också kunna sägas drivas av konsumtion där konsumenterna är i ständig jakt på ”nya attraktioner och snabbt blir uttråkade med de attraktioner de redan har” (Bauman 1998:84).

2.5 Kultur och svenskhet

Diplomater måste med jämna mellanrum flytta från ett land till ett annat, vilket också innebär att man bosätter sig i en ny kultur. Att ha en gemensam kultur ses ofta som en viktig bas för den nationella identiteten och för att inte skapa en känsla av rotlöshet. ”Kultur är ett sammanflätat system av inlärd beteendemönster enligt vilka människor i ett samhälle lever och verkar” (www.sweaguiden.com 2006-11-03). I detta innefattas bland annat en folkgrupps totala levnadssätt inklusive seder och bruk, hur man tänker, språk och inte minst vedertagna attityder, värderingar och känslor. Att man i regel har likartade värderingar och attityder som andra invånare i ens land beror på att man kontinuerligt utsätts för ett slags kulturell uppfostran. Denna uppfostran är till stor del präglad av landets politik och rådande samhällssyn och sker under uppväxttiden, främst i hemmet och i skolan. Genom att försöka förstå hur denna kulturella uppfostran fungerar när det gäller moral, ideal, värderingar kan man också lära sig att förstå detta samhälle och hur dess medborgare tänker och agerar. Förhållandet som ett land har till religion och trosfrågor inverkar också på hur människor tänker och handlar (ibid.).

Vad som är typiskt svenskt och vad som uppfattas som svensk kultur är i många fall individuellt, men finns ofta inbakat i den svenska identiteten. Det finns dock vissa saker som många förknippar med Sverige, både svenskar och ickesvenskar. Enligt etnologen Åka Daun är objektivitet, strävande efter självständighet och även vissa tendenser till att undvika konflikter typiska svenska drag, liksom tystlåtenhet och hög arbetsmoral. Integritet och vikten av privatliv etc. ses också som viktigt för svenskar (Daun (s. 9) i Silander et al.). Därtill anses svenskar putsas på den nordiska idyllen samtidigt som man förmätor har åsikter om hur andra nationer bör sköta sina affärer. Sverige är också kallat ”landet som skyddar sina medborgare från vaggan till graven” (Britton 2004). Under det senaste århundradet har landet utvecklats från att vara ett fattigt bondesamhälle till att vara ett av de modernaste industri- och välfärdssamhällena i världen (ibid.).

Ofta hör man uttalanden om att svenskar inte vill ha eller känner någon närhet till resten av Europa och EU. Var lojaliteten gällande olika territoriella områden är enligt en rapport från det svenska SNS (Studieförbundet Näringsliv och Samhälle) Demokratiråd (1997) fördelat på följande sätt: 59 procent känner starkt för den egna kommunen, 50 procent för Sverige som nation, 34 procent för Norden och 19 procent för Europa. Undersökningen visar tydligt att lojaliteten vanligen är starkast närmast en själv och minskar ju längre bort man kommer i världen. Vad som ansågs förvånande i den här studien var hur stark den lokala identiteten var i relation till den nationella (Daun (s. 10) i Silander et al.).

2.6 Det diplomatiska uppdraget

De diplomatiska förbindelserna mellan både statsstater och senare nationsstater går långt tillbaka i tiden men har under århundradenas lopp förändrats från att vara tillfälliga till att idag vara permanent i form av bland annat ambassader i ett stort antal länder (Örn 2002:14f). Diplomatycket är ett gammalt yrke med stolta traditioner och har till syfte att främja den egna statens direkta intressen men även att stärka relationerna mellan stater. Diplomatiken kan också verka fredsbevarande genom att arbeta för bibehållande av goda relationer och förebygga konflikter (Örn 2002:64ff). I 1961 års internationella Wienkonvention om diplomatiska förbindelser anges i artikel 3:1 att en ambassads uppgifter är:

- a) att företräda den sändande staten hos den mottagande staten;
- b) att i den mottagande staten inom den internationella rättens ram tillvarata den sändande statens och dess medborgares intressen;
- c) att förhandla med den mottagande statens regering;
- d) att med alla lagliga medel hålla sig underrättad om förhållandena och utvecklingen i den mottagande staten samt att avge rapporter därom till den sändande statens regering;
- e) att främja vänskapliga förbindelser mellan den sändande staten och den mottagande staten samt att utveckla deras ekonomiska, kulturella och vetenskapliga förbindelser.

Därtill är Sverigefrämjandet ett viktigt inslag i svenska ambassaders verksamhet. Ambassaden skall främja svenskt näringsliv och intresset för Sverige som investerings- och turistland men också medverka till att landet betraktas som ett bra land att studera och forska i. Samma sak gäller kulturella och vetenskapliga frågor (www.regeringen.se 2006-12-05). Ambitionen för Sverigefrämjandet avspeglas tydligt på svenska ambassader och vid de mottagningar som anordnas. I det dagliga arbetet på ambassaden finns det alltid lättillgängligt material om Sverige på olika områden och man omges av saker med svensk anknytning, flaggor, böcker, broschyrer, dagstidningar, affischer etc. Konstverk av svenska konstnärer utgör alltid en del av inredningen och bilder av drottning Silvia och kung Carl XVI Gustav finns alltid uppsatta på en vägg. I tjänsten ingår att anordna mottagningar där svenska traditioner, mat och musik är givna inslag, exempelvis vid midsommar och Lucia. Inte minst är det viktigt för diplomater att vara aktiva utåt och närvara vid ett stort antal tillställningar och möten. Allt för att bilda nätverk och för att kunna verka inom dessa vid behov och stärka Sveriges position i de frågor som är mest angelägna vid det tillfället och i det landet (Örn 2002:174, Bergstrand).

När man söker in till Utrikesdepartementet, UD förutsätts man vara beredd på att bli stationerad utomlands; ”Du som antas till diplomatprogrammet måste vara inställd på att tjänstgöra i olika delar av världen.” (www.regeringen.se 2006-11-29

om diplomatprogrammet). Antogs man som diplomat under mitten av 1950-talet gällde den ”riktlinjen” att man skulle vara stationerad utomlands 2/3 av tiden och resten vid Utrikesdepartementet i Stockholm medan det numera är det omvända förhållandet (Örn). Det finns inga lagstadgade regler för hur placeringen av anställda på UD måste se ut, däremot finns det praxis och riktlinjer som man försöker efterleva (Persson-Thybell). Tidigare har regeln varit att första utposteringen skall vara i tre år med möjlighet till förlängning med ett år, totalt fyra år, medan följande utposteringar har legat på fyra år med möjlighet till ett års förlängning, totalt fem år. Dock håller detta på att förändras så att det i fortsättningen förmodligen blir tre plus ett år som gäller för alla, oavsett hur många posteringar. Däremot gäller fortfarande att svenska diplomater får vara ute maximalt två omgångar i sträck. Därefter måste de göra tjänst hemma i tre år. Detta kan ses som en form av identitetspolitik som förs för att diplomater inte skall börja identifiera sig med värdlandet utan skall behålla kontakten med det svenska samhället på ett naturligt sätt och även bibehålla lojaliteten gentemot Sverige (ibid.).

3 Diplomaters identiteter

Diplomaterna berättade under intervjuerna, ibland i form av små belysande anekdoter, om hur de uppfattar sina och i viss mån även andras erfarenheter och hur dessa erfarenheter formar och format dem. Varje diplomats upplevelser är unika och har påverkats av bland annat de länder de varit i, människor de har träffat och den typ av frågor de har varit engagerade i, ekonomi, politik, bistånd etc. Detta till trots har de alla en gemensam referensram – det speciella i att leva ett liv som diplomat. Nedan diskuteras först inverkan på privatlivet och sedan den professionella identiteten och hur denna förhåller sig till den personliga identiteten, även när det gäller privatpolitiska ställningstaganden. Som företrädare för svenska officiella ståndpunkter är professionen också kopplad till den nationella identiteten.

3.1 Privatlivet

När en diplomat får en utlandspostering, innebär det att dennes familj måste välja att stanna hemma i Sverige eller följa med till det land där tjänsten finns. Att flytta utomlands har ett stort emotionellt pris som man måste betala (Örn). Omställningen kan vara stor eftersom man måste lämna den vardag man känner till och börja om när det gäller arbete, socialt liv, barnens skolgång och kamrater (www.regeringen.se 2006-12-11). Det är bra om alla i familjen kan bo i samma land eftersom man annars kan få olika liv och komma ifrån varandra lite (Örn). Det är en stor upplevelse och man måste kunna dela intresset och vardagen med sin partner för att det ska fungera enklare. Det finns stora risker att leva i ett diplomatförhållande (ibid.). Familjen är viktig och genom att ha med sig den har man lättare att behålla sin nationella identitet (Julin). I och med familjen har man förankring i något beständigt i en annars så föränderlig tillvaro (ibid.). Att få barn som diplomat kräver att man måste ta ställning till var och hur man skall leva. Den så kallade medföljandeproblematiken som ofta gör sig gällande för diplomater handlar om hur man hanterar sin egen karriär och sin partners yrkeskarriär, hur man ska förhålla sig till eventuella barn och en rad andra frågor. Detta är erkända och ofta påtagliga problem för diplomater (www.regeringen.se 2006-12-11, Tengroth, Örn). Tidigare var familjeförhållandena enklare att hantera eftersom bara en av parterna förvärvsarbetade och den andra följde med. Idag är det annorlunda med två förvärvsarbetande parter som ska kombinera sina liv (Örn). Tengroth påtalar vikten av att båda parter i ett förhållande har möjlighet att fortsätta utöva sitt yrke, inte för karriären i sig utan för att utövandet av ens yrke också är en del av den egna identiteten. Vad gäller hennes egna barn anser hon det

inte vara lämpligt att flytta runt på dem för mycket när de kommer upp i skolåldern. Ericsson däremot talar om hur man påminns om sina svenska värderingar och hur viktiga de är när man skaffar barn eftersom man ofta för vidare det man själv fått uppleva. Normer och regler kring föräldraskapet som svensk är också något som han menar vara en påminnelse om skillnaderna mellan svenska och andra värderingar, exempelvis självklarheten att man som svensk pappa kan vara pappaledig under en period.

Den klara majoriteten av de intervjuade diplomaterna anser att det är viktigt att både bevara det svenska i privatlivet som det är och att ta till sig av den nya kulturen. Det går inte att komma ifrån att vi är svenskar påtalar en av diplomaterna. Många hänvisar till att det är viktigt att bevara det svenska för att barnen skall få en fast förankring i Sverige. Samtidigt skulle den rotlöshet som kringflyttande familjer riskerar vägas upp av erfarenheter av andra kulturer och samhällen menar en kollega. Det handlar om att plocka russin ur kakan av båda kulturerna och det finns ingen motsättning i detta. Vikten av att fira högtidsdagar tror Tengroth har att göra med hur traditionsbunden man är som person. Själv saknar hon bara svensk ost utomlands. Ett fåtal av diplomaterna ser inget direkt egenvärde i att bevara det svenska i alltför hög grad utan menar att detta också är individuellt också eftersom många diplomatfamiljer utgörs av olika nationaliteter. Till exempel lever Anders Ljunggren som svensk, men säger att hans ”barn har rätt till självbestämmande, inklusive självkategorisering, när det gäller identitetsfrågor”. Så för att bli och förbli en bra diplomat är det en förutsättning att man både trivs med att företräda Sverige och att leva internationellt. Med andra ord är man i grunden positivt inställd till det internationella och annorlunda och accepterar det. Den svenska kulturen och de nya kulturerna stimuleras oftast samtidigt utan att detta behöver vara problematiskt.

3.1.1 Språk och skolgång

Att göra medvetna och genomtänkta val när det gäller barnens skolgång och skolspråk är viktigt, inte enbart för barnen själva utan även för de vuxnas livsval och identitet (www.spouses.nu 2006-11-26). Det finns en rad olika alternativ bland annat internationella skolor, svenska utlandsskolor och distansundervisning (ibid.). För att skapa en trygg grundidentitet, kulturellt och värderingsmässigt, hos barnen så att de inte ska känna sig rotlösa av att stora delar av uppväxten präglas av förändring och nya kulturer, är det viktigt att stimulera deras kunskaper i modersmålet och att hålla fast vid traditioner från hemlandet (www.spouses.nu 2006-12-17). För barn som är uppväxta i ett enda land är detta sällan ett problem eftersom den nationella identiteten då kommer av sig själv – som en del av den sociala interaktionen med det övriga samhället.

Det framgår tydligt att de flesta av de intervjuade diplomaterna är angelägna om att bevara och föra vidare den svenska identiteten till barnen för att dessa ska få en stabil grund. Att stimulera svenskkunskaperna är ett led i dessa ambitioner. Vikten av att ha svenska som förstaspråk är diplomaterna nästan helt ense om. Flera av dem har sett till att barnen får svenskundervisning parallellt med den

övriga skolundervisningen för att försäkra sig om att svenskan blir en naturlig del för dem. Det är viktigt att ha svenska som modersmål för att det handlar om identitet och för att undvika halvspråkighet (Nordin). Engelskan blir för många andraspråk eller till och med likvärdigt med svenskan. Trots engagemang från föräldrar kan det engelska språket i en engelsktalande omgivning ta över som första språk och därför kan en svensk skola vara att föredra, om det finns på plats, istället för internationella skolor (Nilsson). För många tycks dock internationella skolor, i kombination med svenskundervisning vid sidan av, vara de mest lämpliga att placera barnen i. Detta delvis på grund av språkinläringen men också för bland annat den sociala träningen och den kulturella förståelsens skull. Diplomaterna i undersökningen visar också tydligt intresse för att deras söner och döttrar skall lära sig flera språk (främst nämns engelska, franska och spanska). Det lokala språket tycks i vissa fall komma i tredje hand, såvida detta inte är just något av nyss nämnda språk. Språkraven på diplomaterna själva är höga (Örn 2002:151). Hur de intervjuade hanterar och funderar kring sin egen identitet tycks i mångt och mycket reflekteras i deras syn på hur de stimulerar och uppfostrar eller skulle uppfostra barn. De vill att barnen skall få en trygg, svensk, kulturell grundidentitet med svenska som modersmål men uppmuntrar även till flerspråkighet, förståelse och respekt för andras kulturer, precis som de själva har eller strävar efter.

3.2 Professionell identitet

Att vara diplomat handlar inte bara om att vara svensk i utlandet utan även om *hur* man är det. Som representant för sitt land och dess regering avkrävs man ett stort mått av professionalism samt lojalitet mot regeringen. Det diplomatiska språkbruket är ett viktigt redskap i kommunikationen med kontakter, inte minst med betydelsefulla representanter för landet man verkar i. Det är exempelvis att föredra att säga "kanske" och "inte just nu" istället för "nej" och "aldrig". Att inte uttala sig är också ett sätt att framföra en kommentar (Örn 2002:144ff).

Som svensk diplomat måste man alltid följa de direktiv som man får från UD och aldrig gå emot dem offentligt, vilket diplomaterna generellt är mycket tydliga med att påpeka. Det är absolut förbjudet att uttala något som privatperson, både vad gäller sakfrågor och politiska ställningstaganden i det praktiska arbetet (Örn). En ambassadör är helt enkelt inte en privatperson (ibid.). Som professionell diplomat erfar man dilemmat av att ha åtminstone två persona, den egna och den som statsanställd (Jönsson 2005:98). "Det är en lyckligt gynnad diplomat som finner de två helt förenliga" (Stearns 1996:73). Det innebär att de personliga åsikter och övertygelser man själv som individ bär på, inklusive politiska, *kan* tvingas stå tillbaka om som de skulle komma i konflikt med det diplomatiska uppdraget. Ifall man som lägre tjänsteman begår ett misstag såsom att sprida hemlig information till en obehörig person "åker man direkt" (Örn). Handlar det om en ambassadör till exempel, beror den eventuella påföljden en del på omständigheterna. Det handlar mycket om trovärdighet. Parten man talar med

skall aldrig behöva undra vem de pratar med, Sverige eller privatpersonen. En diplomats agerande är viktigt i politiska lägen då de bilaterala förbindelserna påverkas av hur väl det politiska spelet spelas av diplomaterna, inte minst ambassadören. Dock kan det förekomma tillfällen då man helt enkelt måste följa sitt hjärta och gå emot beslut, exempelvis av humanitära skäl. Örn säger själv att han vid något tillfälle gjort något sådant. Att agera utanför ramarna för uppdraget sker dock på egen risk. Man har en uppgift och den håller man sig till om man är rädd om sitt jobb (ibid.).

Drygt hälften av diplomaterna i mina intervjuer anser att det händer eller skulle kunna hända att den personliga åsikten kommer i konflikt med den professionella rollen vid framförandet av en svensk, officiell ståndpunkt. Dock verkar det hända mycket sällan och när det händer gäller det i regel marginella frågor. Även om man kanske inte alltid delar de officiella ståndpunkterna till fullo finns det inte några stora skillnader och inga samvetsfrågor (Julin, Nordström). Sveriges ställningstaganden i utrikespolitiken förändras nästan inte alls vid regeringsbyte. Det har inte skett några stora förändringar sedan riksdagsvalet i september 2006 (Julin). Sveriges ståndpunkter i utrikesfrågor ”har en bred politisk grund, är väl förankrade i värderingar som delas av de flesta svenska medborgare och i vårt samhälle” som baseras på grundläggande principer om tolerans, mänskliga rättigheter och demokrati (Nordström, Nylander). Om man trots detta skulle ha en avvikande åsikt som privatperson, finns det sätt att framföra den officiella ståndpunkten utan att inkräkta på varken det professionella agerandet eller den personliga integriteten. Asylpolitik, länder i konflikt och avslutat bistånd är tre områden som orsakar eller skulle kunna orsaka konflikter enligt tre SIDA-arbetande diplomater.

I sin professionella roll är det också viktigt att kunna särskilja på tidigare uppgifter om man har varit partipolitiskt aktiv och de uppgifter som anstår en diplomat. På frågan om diplomaterna tror att det finns något problem med att ha en partipolitisk bakgrund i arbetet som diplomat glider åsikterna isär. Det borde inte vara några problem att skilja rollerna åt, menar vissa, medan andra säger att det kan finnas problem trots de fördelar som också kan finnas med att ha en politisk bakgrund. En vanlig åsikt är att det beror mycket på individen och hur väl denne kan skilja på politikerrollen och rollen som tjänsteman som måste agera för regeringen oavsett dess färg. Politiker kan i uppdrag som diplomat ha stor nytta av sina politiska nätverk och även erfarenheterna av att möta många olika typer av människor (Nilsson, Nylander, Zetterberg). Å andra sidan är bristande erfarenheter och kompetens av diplomati, utlandstjänst och svårighet att lära sig utrikesförvaltningens regelverk och byråkrati problematiskt. Detta påpekar bland annat Eva Zetterberg själv, tidigare riksdagsman och numera ambassadör. Anna Lindh omnämns i samband med att hon skall ha frågat varför brittiska diplomater alltid är så skickliga. Svaret på Lindhs fråga enligt en av diplomaterna är att den brittiska utrikesförvaltningen bara har ett fåtal politiskt utnämnda diplomater och att de därför är proffs. Det finns motsättningar mellan karriärsdiplomater och politiker som fått diplomattjänster eftersom de ofta har olika erfarenheter och kommer ifrån olika världar, internationell respektive nationell (Örn).

En annan aspekt är att det har förekommit tillfällen då en klar politisk ståndpunkt underlättat kommunikationen och samarbetet mellan Sverige och landet i fråga eftersom det har funnits en ideologisk samstämmighet (Bergstrand). Då Sveriges ambassadör i Vietnam, Jean Christoph Öberg, hade tydliga socialdemokratiska kopplingar var detta en fördel i relationen mellan länderna och där politiska stämningar inte var så problematiska. Numera försöker man dock undvika detta för att öka/behålla trovärdigheten för diplomaterna och inte minst ambassadörerna och på så sätt få större fördelar själv. Den före detta socialdemokratiska ministern Margareta Winberg har inte så mycket trovärdighet som ambassadör i Brasilia och nu ännu mindre med en borgerlig regering (ibid.).

Diplomatyrket kräver av sin utövare att man är en helt igenom professionell tjänsteman för att man skall vara trovärdig och användbar för den svenska regeringen. Detta kan i enstaka fall påverka den personliga identiteten om man tvingas agera mot den egna åsikten eller till och med samvetet. Som professionell är det dock inte bara den personliga identiteten som kan påverkas utan även den nationella. Eftersom den professionella rollen inte enbart innebär att följa regeringens direktiv i enskilda frågor utan även att man mer generellt skall främja svenska intressen styrks synen på en själv som svensk. Den professionella identiteten finns alltså parallellt med både den nationella och den personliga identiteten.

3.3 Synen på Sverige, svenskar och svenskhet

3.3.1 Mer eller mindre svensk?

Den personliga identitetens förändring kan också påverka den nationella identiteten (Örn). Bland de intervjuade kvinnliga diplomaterna känner sig hälften *mer* svenska nu än de gjorde när de först fick sin utlandsstationering medan andra hälften upplever inte någon skillnad. Bland männen ser det något annorlunda ut i just den här frågan. Två tredjedelar av dem känner sig mer svenska nu än tidigare. Två diplomater uttrycker att de inte känner sig mer svenska nu men att de troligen känner sig mindre svenska än de som bor i Sverige hela livet. Däremot tycks antalet år som diplomat inte ha haft någon större inverkan. Allt eftersom tiden går sugs man upp mer och mer av det svenska (Örn). När man är ung är man sig själv, en fri människa. Ju högre upp i hierarkin desto mer blir man Mr/Mrs Sweden och verkligen *är* Sverige som diplomat i landet man tjänstgör i. Känslan av att vara Sverige kryper på en med åren och den blir allt viktigare. Mycket handlar om de förväntningar som ställs på diplomaten, inte minst som ambassadör. Då ska man vara svensk så att säga (ibid.). Som svensk diplomat är man i tjänst dygnet runt, alltså även på fritiden. För flera har just rollen som officiella representanter för Sverige i vitt skilda sammanhang förstärkt känslan av att vara svensk och inget annat. Andra däremot uppfattar inte sig själva som mer svenska, bara att de av

andra uppfattas som svenskar av samma skäl. Bergstrand säger med bestämdhet att hans svenska identitet har blivit starkare, men att den ändå inte har förändrats på ett grundläggande sätt. Man ska dock akta sig för att bli *för* svensk. Det är viktigt att kunna leva sig in i främmande kulturer och deras föreställningsvärld. Med tiden förstår man sig bättre på andra länders identitet och det finns risk att man lockas att bli försvarsadvokat för det andra landet i för hög grad. Bergstrand talar av erfarenhet. Man försvarar landet eftersom man kommer det nära och förstår det allt bättre med tiden. Till exempel kan man tycka att ett problem inte är så allvarligt som den svenska regeringen kanske tror.

Torsten Ericsson berättar att redan första gången han var utomlands en längre period (dock inte inom UD), vid 19-års ålder, insåg han att han hade mer gemensamt med folk från andra länder än med de flesta svenskar. Gemensamma intressen är en viktigare gemenskapsgrund, åtminstone när man är ung, än en gemensam nation. Det är alltså snarare människor i samma situation som en själv, ålder, intressen och levnadssituation man känner gemenskap med. Ericsson menar dock att ”det kan vara en åldersgrej”. När man sedan bildar familj blir man påmind om åtskiljande värderingar och olika kulturer. En av diplomaterna menar att den svenska kulturen som man alltid bär med sig kan också stå för den kontinuitet som man vill ha i sitt och sin familjs liv som en form av trygghet när allting annat är föränderligt. I det moderna samhället har alla flera roller att fylla, oavsett om man är diplomat eller inte (Van Gansberghe). Dock ligger fokus för en icke-diplomat på annat än geografiska aspekter, exempelvis ”pappa, rörmokare, bilägare, aktieägare, maratonlöpare” (ibid.). Vad som händer med det fokus man har kan också vara än mer blandat än så. Till exempel skulle Carl Hammar kalla sig: make, far, morfar, kristen, svensk, diplomat och europé. Vilka identiteter det är som överlappar varandra kan med andra ord också variera och förändras med tiden beroende på omständigheterna. Hammar har varit diplomat i 27 år men blev morfar först för ett år sedan, ändå sätter han rollen som morfar framför sin roll som diplomat. Rangordningen skiftar beroende på sammanhanget, exempelvis är diplomatrollen inte den viktigaste vid uppfostrandet av barn eller föräldrarollen vid ett möte med en utrikesminister. Det är först när två eller flera av dessa hamnar i konflikt med varandra som rangordningen utsätts för en eventuell förändring.

När man lever i ett och samma land under större delen av sitt liv reproduceras nationaliteten/nationalismen ständigt i vardagen (banal nationalism), vilket i regel inte sker på samma sätt om man befinner sig utomlands. Parallellt med nationalismens dagliga reproduktion på ambassaden och i arbetet, reproduceras även den internationella gemenskapen på daglig basis utomlands. I arbetet med till exempel sverigefrämjandet stimuleras inte bara den nationella gemenskapen utan även den internationella gemenskapen befrämjas i mötet med andra diplomater och människor från verksamhetslandet. Det nationella finns bara i motsats till det internationella och dessa identiteter är på så sätt beroende av varandras existens. Till detta är det inte bara de territoriella identiteterna som stärks, vilket till exempel Ericsson, Van Gansberghe och Hammar poängterar ovan, finns det även ett antal andra identiteter som skapas eller tydliggörs beroende på vad som finns

och sker i ens omgivning och på så vis ständigt överlappar varandra (Scholte 2005:239).

3.3.2 Med perspektiv på Sverige

I mötet med andra människor och samhällen tycks den förändrade synen på Sverige och svenskar inte låta vänta på sig. Cirka två tredjedelar av de tillfrågade diplomaterna anser sig ha en annan bild av Sverige och svenskar sedan de bosatt sig utomlands. Åsikterna i frågan om hur man ser på Sverige och svenskar tycks ha mycket lite med längden på utlandsvistelserna att göra. Flera diplomater menar att deras syn på Sverige har breddats, fördjupats och blivit mer fasetterad och att de själva har blivit mer medvetna om det svenska samhällets för- och nackdelar. De har också lärt sig att inte ta saker för givet. Vad som ofta händer är att man som diplomat blir mer medveten om skillnaderna, men också likheterna mellan Sverige och andra länder. Bra och dåliga karaktärsdrag accentueras med det omvända perspektivet, till exempel att svenskar är ganska självgoda och gärna refererar till hur det är i Sverige i tid och i otid. Uppfattningar och fördomar om svenskar såväl som om andra nationaliteter blir mer nyanserade. Det bör dock klargöras att flertalet diplomater är positivt eller mycket positivt inställda till Sverige trots de nackdelar som de också har blivit mer medvetna om. Sverige ses som ett "fantastiskt land", ett land att vara stolt över med sin rena natur, frihet, sociala välfärd och ett land med förhållandevis stor jämlikhet mellan könen etc. Nylander säger sig ha fått en djupare förståelse för sitt "hemland, dess historia, dess plats i Europas historia, i den moderna världens tillstånd". Nationer tillhör egentligen det förgångna. Gränser är mer till skada än till nytta. Han menar också att det som kallas medvetande om "det egna", det vill säga nationen, kulturen eller religionen ofta "bygger på en världsuppfattning inifrån och ut", alltså på "bristande insikter om omvärlden utanför de egendefinierade ramarna".

Att bli diplomat och få resa och se världen innebär inte bara att den nationella identiteten kan förstärkas eller försvagas, utan det påverkar även den personliga identiteten. När man kommer ut i världen, speciellt till länder som har klara sociala problem, exempelvis u-länder, inser man att den föreställning man haft inte stämmer överens med de nya intryck man får menar Torsten Örn. När han själv var ung hade han inte reflekterat mycket över sin borgerliga bakgrund och vad det innebar. Detta förändrades när han kom ut och fick se andra delar av världen. Då insåg Örn att hans borgerliga bakgrund inte alls gick ihop med det indiska livet. Skattenivån i Sverige ter sig uthärdligt så att säga... Även synen på invandrare ändras på grund av att man får se dem i deras hemmiljö och ser omständigheterna i landet (Örn). Man blir mer ödmjuk och förstående för andra människors situation (Bjurner, Hansson, Nylander). Speciellt tar man intryck när man är ung, men det kan bero en del på var man hamnar på sin första post (Örn). Exempelvis påverkas man av att jobba på Balkan under krig. Man blir kritisk mot i-länder och deras syn på problem, blir varse att det finns andra perspektiv (ibid.). Bergstrand säger att han uppskattar Sverige mer om man har bott i "besvärliga länder". Flera är de intervjuade diplomaterna som säger att de har lärt sig att

uppskatta Sverige mer men ett återkommande tema som flera av dem poängterar, i likhet med Örn, är kritiken mot svenskars attityd. De menar att svenskar har svårt att uppskatta de fördelar och möjligheter som erbjuds i Sverige och istället fokuserar på de negativa och små sakerna. Intresset för Sverige tunnas ut med tiden (Örn). Perspektivet ändras och det som händer lokalt i Sverige är ointressant i jämförelse med Sverige i ett internationellt sammanhang (ibid.). Sverige ses av ett par av de intervjuade diplomaterna som en ankdamm (främst gällande nyhetsrapportering och media) med en begränsad debatt. Även om Sverige har sina fördelar skiljer sig landet inte särskilt mycket från andra länder utan vi har mer gemensamt med andra folk och kulturer än vad vi tror. I relation till hur systemet fungerar i Sverige jämfört med många andra länder har svenskar svårt att förstå hur privilegierade de är. En aspekt som framförs är att många svenskar tar den grundtrygghet som finns i Sverige för given och därmed inte uppskattar den (Van Gansberghe). En av diplomaterna menar att "Sverige blir bättre och bättre medan folket krymper" av ovannämnda skäl. Svenskar är "fredsskadade" efter många år av fred (Örn). Detta har lett till att vi har svårt att förstå andra människor/folk, att vi med andra ord har brist på internationell empati (ibid.). Svenskar är oförstående för andra perspektiv och problem men också de positiva aspekter som finns i det som är annorlunda (Hammar, Nylander, Örn). De globala processerna har bidragit till att öka medvetenheten om "globala" frågor (Smith 1996:193). Det är i denna globala miljö som det är extra påtagligt för diplomater att deras intressen ofta har kommit att fokuseras mer på just dessa större frågor och ibland på bekostnad av de mindre och nationella frågorna som i Sveriges fall ofta är mindre allvarliga än i många andra länder.

Även om vissa diplomater antytt eller direkt uttalat kritik mot vissa svenskars något otacksamma och negativa inställning mot det svenska samhället, bottnar deras lojalitet och nationella identitet i just Sverige. Bland några av dem tycks den positiva bilden av Sverige som land ha blivit starkare, likaså den negativa bilden av svenskar. Diplomater har privilegiet att få se länder från insidan, förstå skillnader istället för att med automatik avfärda skillnaderna som något negativt. Så på sätt och vis formas diplomater på ungefär samma sätt som andra. Fast de utsätts för situationer och får erfarenheter som istället för att inskränka deras synsätt vidgar det. De flesta människor bär på fördomar men diplomater har en möjlighet att testa dessa på ett annat sätt och möjlighet att själva kunna ta ställning utifrån andra perspektiv än bara den man "hemifrån" matas med. Fördomar och biggotteri är "inget som förekommer mer bland diplomater än bland övriga kategorier – snarare mindre" (Nylander). Istället för att påtala andra länders tillkortakommanden framhåller de positiva aspekter av landet ifråga, till exempel att det är ett "härligt land med trevliga människor" även om de är fattiga. Diplomaterna brukar dock också tala om att i Sverige har man mycket att vara tacksam för. Resonemanget om "vi och dom" tycks därför inte vara tillämpligt i samma utsträckning på diplomater som människor som inte utsätts för nya kulturer och människor i lika hög grad.

3.4 Globalisering

De erfarenheter som en diplomat får när han eller hon reser till ett annat land och upplever och ser förhållandena där ger ett vidare perspektiv som i regel inte är möjligt att få om man enbart lever i sitt hemland eller kanske ens i *ett* annat land under en kortare period. Som diplomat blir man internationaliserad (Örn). Dels för hur intresset för Sverige i lokala frågor kan minska och dels också för att man umgås med internationella människor, svenska och utländska diplomater samt lokalbefolkningen. Man får större samhörighet med dessa. Det märker man när man kommer hem och det visar sig att man inte har så mycket gemensamt med människor här eftersom man har olika referensramar (ibid.). Det är lättare få och behålla vänner internationellt men för att skaffa/behålla svenska vänner måste man jobba hårt. Det är svårt att bibehålla kontaktnätet men det är viktigt att göra det. Att känna gemenskap med internationella människor handlar inte bara om jobbgemenskap utan kanske främst attitydgemenskap. När man kommer hem är det inte så många som vill höra om intressanta händelser i utlandet, med andra ord är de flesta intresserade bara av vad som händer i deras egen närhet och inte internationellt (ibid.).

Tidigare var det på UD man fick det naturliga utloppet för sitt internationella intresse (Örn). Det var i princip det enda sättet att jobba utomlands men ändå med en viss förbindelse med Sverige. Detta har drastiskt förändrats (ibid.). Med åren har det blivit allt fler som reser och lever i andra länder och inte bara diplomater. I globaliseringens spår har människor blivit alltmer rörliga och bosatt sig utomlands under långa perioder. De har till exempel fått en utlandstjänst i ett företag eller till och med flyttat till ett land i avsikt att slå sig ner för gott (Van Gansberghe, Örn). Dessa utlandssvenskar skiljer sig från diplomater som i regel är mer mobila och med jämna mellanrum flyttas mellan olika länder, inklusive Sverige, samt att de dagligen arbetar för att främja svenska intressen.

Vad skiljer då diplomater och andra utlandssvenskar åt? Diplomater blir mindre lyriska över en sillburk, ”man har ju frivilligt valt livet utanför Sverige” (Bergstrand). Detta aktiva val gör att man har ett mindre sentimentalt förhållande till Sverige jämfört med andra utlandssvenskar. De senare har ett strängt bilateralt förhållande, de har bara två länder, det egna och det de befinner sig i. Diplomater har inget sådant förhållande utan är mycket mer internationella. Ibland raljerar diplomater om andra utlandssvenskar. Främst talar man om exempelvis folk som bosätter sig i svenskkolonier i Spanien men aldrig lär sig spanska och inte umgås med spanjorer. De lever helt och håller svenskt fastän de är i ett annat land och tar inte till sig något från det nya landet (ibid.). Korrelationen är stark mellan känslan av identitet och intressen och diplomaters intresse för det globala färgar av sig på

deras känsla av gemenskap med olika människor och kollektiva sammanslutningar (Smith 1996:197).

Jan Eliasson har kallat sig bland annat svensk, nordbo, europé och världsmedborgare och menar att identiteter är bättre i plural.¹ Drygt hälften av de tillfrågade diplomaterna håller med Eliasson. Några lägger till regionala identiteter, ibland beroende på var de har spenderat lång tid, exempelvis Afrika, och/eller icketerritoriella identiteter samt drar några ifrån någon enstaka. För många av de intervjuade är och förblir den svenska identiteten den främsta och i bara tre fall den enda. Bara två diplomater uppger att de kallar sig européer enbart och bara en diplomat känner sig enbart som världsmedborgare och hon hänvisar till att hon mer eller mindre alltid har känt likadant eftersom hon redan i tidig tonår exponerades för olika kulturer (Bruzelius). Några diplomater poängterar att den europeiska identiteten och i viss mån även den nordiska, har förstärkts av att de har jobbat mycket med EU-frågor och tillsammans med de andra nordiska länderna. Såväl erfarenheter från och av stationeringsorter respektive arbetsuppgifter tycks påverka identiteten i varje given situation. Ytterligare exempel är Tengroth som säger att hon i Sverige är skåning, i Danmark är hon svensk (men inte nordbo) och i Bosnien är hon västerlänning etc. Sven Nylander påpekar att han efter fem år i Moçambique insåg likheterna mellan de europeiska länderna jämfört med Afrika. Å andra sidan ser han sin identitet som föränderlig, att han lever för att expandera och att hela tiden upptäcka mer om sig själv och det som omger honom. Identiteten kan med andra ord alltså ses som kontextberoende men också till viss del föränderlig. Majoriteten av de tillfrågade tycks inte uppleva någon större skillnad på hur det känns idag och då de började i yrket. Vissa upplever dock att känslan de har bara har förstärkts med tiden eftersom de blivit mer medvetna om vilka identiteter de har. Vad som dock står klart är att många har territoriella identiteter parallellt med varandra. Dessa tycks dock inte vara något större problem eftersom de förhåller sig hierarkiskt till varandra och på så vis inte i någon direkt konflikt.

Globaliseringen skulle i ett brett perspektiv kunna sägas drivas av konsumtion där konsumenterna är i ständig jakt på ”nya attraktioner och snabbt blir uttråkade av de attraktioner de redan har (Bauman 1998:84). Diplomater skulle kunna ses som globala konsumenter som istället för att fokusera på materiella ting ständigt konsumerar nya upplevelser och införskaffar nya kunskaper. Det betyder inte att de inte uppskattar och värnar om sin nationella tillhörighet eller till och med den mera lokala identiteten. Den kritik som riktas mot svenskar som beklagar sig över de ”brister” de lider, tyder på att dessa människors strävan kan vara mer fokuserad på just de materiella tingen och att de därför vill konsumera mera av välfärden. Eller som Jeremy Seabrooks (1988:15, 19) formulerar det:

¹ Studentafton, AF-borgen i Lund, 2006-09-14.

Poverty cannot be 'cured', for it is not a symptom of the disease of capitalism. Quite the reverse: it is evidence of its robust good health, its spur to even greater accumulation and effort... Even the very richest in the world complain above all about all the things they must forego... Even the most privileged are compelled to bear within themselves the urgency for striving to acquire..."

Att vara diplomat innebär som bekant ständig förändring och för att trivas med detta krävs det att man känner en tillfredställelse av att alltid ha något annat i sikte; en ny plats, nya människor, kanske nya uppgifter. "Begäret önskar inte tillfredställelse. Tvärtom, begäret begär begär" (Mark C. Taylor och Esa Saarinen citerade i Bauman:1998:83). Det är för att stimulera detta begär och förhindra stagnation, som skulle kunna leda till illojalitet gentemot den svenska regeringen, som diplomater endast temporärt tillåts arbeta och bo i ett och samma land. Istället lockas de, som alla konsumenter, av nya frestelser och utmaningar.

För 20 år sedan var det annorlunda att jobba utomlands som diplomat. Med den långsamma postgången som den enda kommunikationsmedel förlorade man kontakten med Sverige och det kunde leda till en "viss ensamhet i sin kulturella identitet" (Van Gansberghe). Idag är läget ett annat med allehanda kommunikationsmedel, Internet, TV med mera, som möjliggör såväl kontakt med bekanta i och utanför Sverige som kontinuerlig information om vad som händer i Sverige (ibid.). Detta visar att globaliseringen med förbättrad informationsteknologi inte bara möjliggör/skapar insikt i hur det faktiskt kan vara i länder utanför det egna landet utan den kan även hjälpa till att stärka den nationella känslan hos dem som inte befinner sig i hemlandet. Med andra ord är det med detta som med de diasporor som är spridda över hela världen men som med hjälp av teknologin såväl håller kontakt med de sina runt om i världen som håller sig ajour med vad som händer i hemlandet. Den territoriella identiteten är hos en diaspora liksom hos diplomater tudelad, den är både lokal och global samtidigt.

Även om allt fler människor kan ta till sig den information och de intryck som förmedlas genom medierna eller till och med reser själva under kortare perioder, stannar flertalet hemma större delen av livet. För dessa människor är citatet om att centrum är överallt och periferin ingenstans till största del sann i teorin. För inte minst diplomater är detta dock mer en verklighet. Oavsett om de svenska diplomaterna känner mer eller kanske något mindre gemenskap med Sverige och andra svenskar, eller känner behov av att stimulera denna gemenskap, bär de alltid med sig den svenska kultur de har vuxit upp med och som följer med vart de än befinner sig. De behöver inte befinna sig i Sverige för att vara eller känna sig som svenskar och det finns inga riktiga gränser för vilka ytterligare platser de kan komma att leva på eller nya kollektiv att känna gemenskap med.

3.4.1 Umgänget

Vilka umgås då diplomater med på fritiden? Söker man sig till andra svenskar eller skandinaver på plats eller har man ett socialt umgänge med människor ur lokalbefolkningen? Kanske man föredrar att umgås med kollegor? Det umgänge

diplomater har på fritiden skiljer sig en del åt från person till person. Ibland beror det på intressen men inte sällan anser diplomaterna att det också beror på i vilket land de befinner sig i. En klar majoritet menar att umgänget med kollegor från andra länder på olika sätt påverkar dem och deras liv som diplomater.

Många av de intervjuade tycks vinnlägga sig om att inte enbart umgås med svenskar på fritiden, men drygt hälften söker sig ändå gärna till landsmän också. En anledning att söka sig till andra svenskar på plats är att barnen skall kunna öva på sin svenska (Markovic). Eftersom många ambassaduppgifter går ut på att ha kontakt med svenskar i landet man tjänstgör i leder detta ofta till umgänge på fritiden. Det kan dock finnas risk att umgås för mycket med landsmän (i kolonin) och andra diplomater (Bergstrand). Man låter sig nöjas med likasinnade till exempel andra nordbor och sedan västerlänningar (ibid.). Att söka sig till svenskar på fritiden har inget egenvärde tycker en av de intervjuade och konstaterar att "svenskar har jag gott om hemma". Bland annat de före detta ambassadörerna Torsten Örn och Cecilia Julin påpekar vikten av och det naturliga i att åtminstone försöka träffa och umgås med folket i verksamhetslandet eftersom det är en del av uppdraget att ta del av samhället på plats och lära sig mer om dess kultur, politik, ekonomi etc. I exempelvis Washington är det lätt att få kontakt med lokalbefolkningen, jämfört med länder där kulturskillnaderna är större (Hammar, Julin). Tengroth berättar att hon umgicks med en del personer ur lokalbefolkningen under sin stationering i Bosnien-Hercegovina, men att hon ibland även fick en olustkänsla som berodde på de stora skillnaderna i levnadsvillkoren mellan henne som välbetald diplomat/utlänning och den relativt fattiga befolkningen. Det ojämlika förhållandet blev många gånger påfrestande. Andra omständigheter kan också påverka. Ibland är lokalbefolkningen inte så intresserad av umgänge med diplomaterna eller så kan möjligheterna till umgänge bero på lagar och bestämmelser i landet. På 1980-talet i Sovjet var det mycket svårt att umgås med lokalbefolkningen eftersom regeringen förbjöd ryssarna från att fraternisera med utlänningar (Örn). Om man vid något tillfälle fick möjlighet att träffa ryssar i ett mer officiellt sammanhang var det inte ovanligt att dessa sedan inte syntes till något mera (ibid.).

Svenska diplomater är inte enbart svenskar eller världsmedborgare etc., utan utgör också en del av den internationella diplomatkåren. Det ingår i arbetet för många av dem att regelbundet träffa diplomater från andra länder. Det finns alltså en gemenskap som sträcker sig över nationsgränser. Som kvinna utan akademisk familjebakgrund känner sig Tengroth inte ha så mycket gemensamt med diplomater från andra länder då dessa ofta är "stöpta i samma form". De är ofta män och sprungna ur övre medelklassen. Det är inte så i den svenska diplomatkåren. Samtidigt tycker Tengroth att det är intressant att höra andra berätta hur det fungerar i andra länder, på gott och ont. Eftersom diplomatlivet trots allt är ett ganska bekvämt liv får man "tvinga" sig ut och vidga umgänget till människor utanför diplomatkretsen för att förstå hur "vanliga" människor lever och få perspektiv på tillvaron (Landell, Zetterberg). Det nämns också uttryckligen i intervjuavaren att umgänget med andra diplomater kan förstärka utanförperspektivet i relation till dessa människor (Nilsson). På det positiva planet kan diplomatkollegor från andra länder också vara viktiga informationskällor och

stöd i arbetet. Det finns inom kåren av diplomater en gemenskap som uppstått som följd av att man lever och verkar under ungefär samma omständigheter och möter samma utmaningar. De är ”trevliga, välutbildade och följer med i samtiden” vilket är givande och förhöjer upplevelsen av jobbet (Van Gansberghe). Att umgås med diplomater från andra länder hjälper också till att ”förstå hur människor ur andra kulturer tänker, värderar, drar slutsatser” (Hansson). Upplevelsen av att människor från hela världen har mycket gemensamt förstärks (Markovic).

Umgänget både i tjänsten och på fritiden, vilket ibland sammanfaller, utgör viktiga kontaktytor som också hjälper till att forma de svenska diplomaternas kollektiva identiteter, territoriella såväl som icketerritoriella. Som diplomat är man inte bara svensk (i det här fallet) utan också en del av den internationella diplomatiska kåren eftersom man delar yrke, erfarenheter och attityder.

4 Sammanfattande diskussion

Vid studier av identiteter, är den återkommande åsikten att både den individuella identiteten och gruppidentiteten formas i relation till ”de andra” och den kontext man befinner sig i. Men hur påverkar då det internationella yrket och livet som diplomat den enskildes identitet? Hur förhåller den nationella identiteten sig till den professionella och den internationella identiteten?

Generellt tycks det inte spela någon större roll hur länge man har varit utlandsstationerad, eller om man är man eller kvinna. Det går inte att urskilja några tydliga tendenser om antalet år utomlands eller om den intervjuades kön skulle ha några större implikationer på sättet att svara på frågorna. Eventuellt skulle det vara möjligt att tolka den högre andelen män (2/3), i relation till kvinnornas svar (1/2) som känner sig mer svenska sedan de blev diplomater eftersom dessa också över lag har varit yrkesverksamma som diplomater i ett större antal år. Det tycks dock inte dröja länge innan man som diplomat tar intryck och reflekterar kring vad det kan innebära att vara svensk och vad som är viktigt för en själv. Den kontinuerliga påminnelsen i rollen som representant för Sverige skulle kunna ses som en klart bidragande faktor till att medvetandegöra alternativt stärka den nationella identiteten. Istället verkar den speciella livsstilen, det vill säga kontexten, vara den mest påtaglig påverkande faktorn som vad gäller diplomaternas sätt att se och uppleva den egna identiteten. Kontexten, eller omständigheterna, är av naturen växlande för diplomater, vilket därför ofta förändrar dem och deras syn på de egna identiteterna och hur de rangordnar dessa. För vissa blir den svenska identiteten starkare i mötet med andra kulturer medan det för andra diplomater betyder att man får mer distans till det svenska. För en del finns det ingen motsättning i att bli både mer *och* mindre svensk hur paradoxalt detta än må låta. Det relativt stora antalet diplomater som till exempel kallar sig svensk, nordbo, europé och världsmedborgare, för att nämna några möjliga tillhörigheter, visar att de utan några större svårigheter bär på flera identiteter parallellt. Dock tycks den nationella tillhörigheten, och i viss grad även den lokala gemenskapen vara den som ligger diplomaterna närmast och som utgör grunden i deras identitet. Givetvis bär de, i likhet med alla andra människor, även med sig en rad andra icke-territoriella identiteter. Inte minst kan den internationella diplomatiska kåren utgöra en viktig gemenskap, något som bidrar till att göra yrket som diplomat mer givande både i tjänsten och i privatlivet. Det råder också en attitydgemenskap som bland annat baseras på det internationella intresset men också de erfarenheter som det innebär att leva ett kringflyttande liv. I de allra flesta fall hamnar inte de olika identiteterna i konflikt med varandra utan finns hierarkiskt rangordnade i en dynamisk process som anpassas efter de omständigheter som råder.

Vad som tycks hända är att när dessa personer väljer att bli diplomater, är att de försätter sig i en nästan paradoxal livs- och jobbsituation som lyfter fram frågan om identitet, inte minst den territoriella. Detta sker på ett annat sätt än för dem som större delen av sitt liv lever och verkar inom en och samma kultur. Detta speglas i det sätt på vilket diplomater hanterar olika aspekter av sina egna liv. Till exempel måste man hantera familjelivet på ett bra sätt eftersom familjen ofta representerar det stabila och kontinuerliga i det annars så föränderliga liv som man lever som diplomat. Medföljandeproblematiken gäller förhållandet till partnern, sysselsättning för båda, barnens skolgång, språkinläring och uppfostran med mera. När det gäller barnen vill många diplomater både stimulera barnens svenska identitet och föra vidare ett svenskt kulturarv parallellt med att man försöker ge dem det bästa från den multikulturella omgivning de lever i. Mångsidigheten avspeglas även i mötet mellan det personliga och det professionella (både som tjänstemän och som företrädare för Sverige) där de ibland måste hantera konflikter. De måste då välja vilken identitet som skall styra handlandet. Som diplomat får man även många nya perspektiv på för- och nackdelarna med Sverige och dess invånare och likaså på de länder och människor man möter i tjänsten. Så oavsett om man förstärker eller direkt omvärderar tidigare åsikter, värderingar och känslomässiga tillhörigheter, sker det förändringar. Genom de många möten med människor, kulturer och yrkesgrupper på bortaplan vidgas och fördjupas perspektiven på omvärlden. Det skapar en annan förståelse för ”dom”, det vill säga människor i andra länder, och insikten om att de inte bara är annorlunda utan också är precis som vi. Diplomater kan tänkas bli mer positivt inställda till ”de andra” eftersom de har privilegiet att inifrån den nya kulturen lära sig om denna och samtidigt få nya perspektiv på Sverige. Inte heller får man glömma bort att diplomater också har som uppgift att samarbeta med andra nationer och nationaliteter för att skapa överenskommelser som båda parter kan acceptera. Ytterst handlar det ju om att ”skapa förutsättningar för fred och samarbete i världen” (Örn 2002:11).

Så blir svenska diplomater mer eller mindre svenska i samband med utlandsstationeringar? Jag skulle vilja påstå att de är mindre *typiska* svenskar som kanske gärna strävar efter kontinuitet och stabilitet kopplad till en plats eftersom diplomaternas nationella identitet stimuleras parallellt med att de också stimuleras och tar till sig de internationella perspektiven. Diplomater är i princip en ganska enhetlig grupp men sinsemellan är de nästan lika diversifierade i sina uppfattningar som den miljö de lever i. Svenska diplomater är alltid svenskar men i mötet med andra skulle jag vilja påstå att det inte handlar så mycket om ”vi och dom” som det gör för svenskar i Sverige utan mer om ”både och”. Som Cecilia Julin säger: ”finns det någon motsättning?”

5 Referenser

Personligt intervjuade diplomater

Bergstrand, Finn, pensionerad (tidigare ambassadör), Lund, 2006-11-27.

Ericsson, Torsten, ambassadråd, Köpenhamn, 2006-11-29.

Julin, Cecilia, Presschef på UD (tidigare ambassadör), Stockholm, 2006-12-21,
via telefon.

Tengroth, Maria, förste ambassadsekreterare, Köpenhamn, 2006-11-29.

Örn, Torsten, pensionerad (tidigare ambassadör), Lund, 2006-11-23.

Intervjuade via mail som accepterat att stå som referens:

Ahlenius, Jan-Olof, ambassadråd, Bangkok

von Bahr, Gunilla, ambassadråd, Teheran

Bjurner, Anders, ambassadör, Rom

Bruzelius, Marie-Louise, första ambassadsekreterare

Ekberg, Anna, andre ambassadsekreterare, Bukarest

Gräns, Carl Michael, förste ambassadsekreterare

Hammar, Claes, minister, Washington

Hansson, Percy, försvarsattaché, Addis Abeba

Landell, Elin, minister, Pretoria

Lennung, Jenny, andra ambassadsekreterare, Warszawa

Ljunggren, Anders, minister, Helsingfors

Markovic, Annika, ambassadör, Manila

Nilsson Mansfeld, Eva, ambassadråd, Kuala Lumpur

Nordin, Kikki, ambassadråd, Nairobi

Nordin Van Gansberghe, Cecilia, ambassadråd, Ljubljana

Nordström, Lena, ambassadör, Bogata

Nylander, Sven, ambassadråd, Skopje

Schönning, Magnus, förste ambassadsekreterare, Ottawa

Thaning, Marie-Louise, ambassadråd, Hanoi

Thöresson, Per, ambassadör, Bern

Tillander, Staffan, ambassadör, Addis Abeba

Tindre, Lars-Erik, andre ambassadsekreterare, Sarajevo

Zetterberg, Eva, ambassadör, Managua

Zetterberg, Tore, minister, Maputo

Därtill har svenska utsända diplomater vid Sveriges ambassad i Gaborone, Botswana medverkat.

SIDA:

Kandimaa, Anna-Carin, regional HIV/AIDS-rådgivare

Utrikesdepartementet

Persson-Thybell, Torbjörn, 2006-12-04, per telefon.

Internet

www.regeringen.se

www.ep.liu.se/ea/iap/2003/001/iap03001.pdf 2006-11-20 kl. 01.00

www.regeringen.se/sb/d/3028 2006-12-05 kl. 19.30

www.regeringen.se/sb/d/2722/a/14969 2006-12-11 kl. 22.48

www.genus.se/Om+sekretariatet/Vara+evenemang/2005/Intersektionalitet/ 2006-12-11 kl. 20.15.

www.spouses.nu/ut_och_hem/Barnen_som_medfoljare/BarnSkola.html 2006-11-26 kl. 22.52

www.spouses.nu/ut_och_hem/Barnen_som_medfoljare/BarnOversikt.html 2006-12-17 kl. 23.30

www.sweaguiden.com/kultur-overlevnad.htm 2006-11-03 kl. 14.30

Litteratur

Acton, J.E.E.D., 1956. "Nationality" i *Essays on Freedom and Power*. London: Thames & Hudson.

Billig, Michael, 1995. "Banal Nationalism". London: Sage.

Brah, Avtar, 1996. "Cartographies of diaspora: contesting identities". London: Routledge.

Britton, Claes, 2004. "SWEDEN AND SWEDES". Svenska Institutet.

Bauman, Zygmunt, 1998. "Globalization: the human consequences". London: Polity.

Brucan, Silviu, 1978. "The Dialectic of World Politics". New York: Free Press.

Calhoun, Craig (ed.), 1994. "Social theory and the politics of identity". Oxford: Blackwell Publishers.

De los Reyes, Paulina, 2005. *Intersektionalitet: kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*. Malmö: Liber.

Denza, Eileen, 1998. "Diplomatic law: commentary on the Vienna Convention on diplomatic relations". Oxford: Clarendon.

Erlingsson, Gissur Ó., 1999. *Regional pånyttfödelse : ekonomi, demokrati och identitet i et Europa under omvandling*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, Univ.

Giddens, Anthony, 1991. "Modernity and self-identity : self and society in the late modern age". Cambridge: Polity Press.

- Gidlund, J & Sörlin, S., 1991. *Ett nytt Europa – identitet och suveränitet I den europeiska integrationen*. Stockholm: SNS Förlag.
- Gidlund, Janerik, 1993. *Den nya politiska konserten*. Malmö: Liber-Hermods.
- Hall, Stuart. "Kulturell identitet och diaspora" s. 231-243 i Eriksson, C. - Eriksson Baaz, M. - Thörn, H. (red.), 2002. *Globaliseringens kulturer. Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*. Nora: Nya Doxa.
- Hamilton, Keith, 1995. "The practice of diplomacy: its evolution, theory and administration". London: Routhledge. (Repr. 2000)
- Idivall, M & Salomonsson, A, 1997. *Att skapa en region – om identitet och territorium*. Stockholm: NordREFO.
- Johansson, Rune et al, 1993. Territorialstaten i kris, 11-48 i Tägil (red): *Europa – Historiens återkomst*. Hedemora: Gidlunds.
- Jönsson, Christer, Hall, Martin, 2005. "Essence of diplomacy". Basingstoke: Macmillan.
- Mennell, Stephan, "The Formation of We-Images: A Process Theory" i Calhoun, C. (ed.), 1994. *Social Theory and the Politics of Identity*. Cambridge: Blackwell Publishers.
- Niebuhr, Reinold, 1932. "Moral Man and Immortal Society: A Study in Ethics and Politics". New York: Schreiberner.
- Petersson, Bo – Robertson, Alexa (red.), 2003. *Identitetsstudier I praktiken*. Malmö: Liber.
- Satow, Ernest, 1958. "A Guide to Diplomatic Practice". Longman, London.
- Scholte, Jan Aart, 2005. "Globalization: A Critical Introduction". Basingstoke: Palgrave. 2:a upplagan.
- Scholte, Jan Aart, "Globalisation and Collective Identities", s. 38-71 i Krause, Jill och Renwick, Neil (ed.), 1996. *Identities in International Relations*. Basingstoke: Macmillan; New York.
- Seabrook, Jeremy, 1988. "The Race for Riches: The HumN Cost of Wealth". Basingstoke: Marshall Pickering.
- Silander, Daniel, Wallin, Charlotte, Bryder, Tom, 2002. "Swedish Identity and the Transformation of Europe". Växjö universitet, rapport nr. 13, 2002.
- Smith, Roy, 1996. "Citizenship: Identification and the Global", s. 193-210, i Krause, Jill och Renwick, Neil (ed.), 1996. *Identities in International Relations*. Basingstoke: Macmillan; New York.
- Stearns, M., 1996. "Talking to Strangers: Improving American Diplomacy at Home and Abroad". Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Yuval-Davis, Nira, 2006. *Belonging and the politics of belonging. Patterns of Prejudice*, Vol. 40, No. 3, 2006.
- Örn, Torsten, 2002. *Varför diplomati? : ett kulturhistoriskt perspektiv*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Özkirimli, Umut, foreword by Halliway, Fred, 2000. "Theories of nationalism: a critical introduction". Basingstoke: Maxmillan.

6 Appendix

Intervjufrågor

1. Är du man eller kvinna?
2. Är du uppvuxen i Sverige eller utomlands?
3. Hur många år har du arbetat som diplomat?
4. Vilka länder har du varit stationerad i?
5. Har du någon gång varit ambassadör?
6. Ställs någon gång den professionella identiteten i konflikt med den egna identiteten? Tex. tvingas agera mot sitt samvete för att framföra/försvara en svensk officiell ståndpunkt.
7. Hur viktigt är det att hålla fast vid det svenska i privatlivet jämfört med att ta till sig av den nya kulturen?
- Föra det vidare till ev. barn?
8. Hur förhåller du dig till ditt/dina ev. barn/s skolgång och språkinläring (svenska respektive språket i landet)?
9. Söker du dig till andra svenskar på plats på fritiden?
10. Brukar du ha ett socialt umgänge med människor ur lokalbefolkningen?
Om nej, hur kommer det sig?
11. Har din syn på Sverige/svenskar/svenskhet förändrats sedan du blev utposterad första gången?
Om ja, hur?
12. Känner du dig mer eller mindre som svensk sedan du fått utlandstjänst?
Hur tar detta sig uttryck?
13. ”– Identiteter är bättre i plural, säger Jan Eliasson.” Han kallar sig svensk, nordbo, europé och världsmedborgare (Studentafton i Lund 2006). Vad skulle du själv kalla dig?
- Var det annorlunda innan du blev diplomat?
14. Påverkar den täta kontakten med andra diplomater från andra länder hur du upplever livet som diplomat? Om ja, hur?
15. Tror du att det finns något problem med att ha en partipolitisk bakgrund i arbetet som diplomat? (ex. Margareta Winberg och Maj-Inger Klingwall)
16. Något annat du skulle vilja tillägga?
17. I vilken utsträckning kan jag använda den information du gett här? Ex. om jag får använda ditt namn bland referenserna och vid ev. citat.